

بررسی اسناد کاشی کاری حرم و اماکن متبرکه رضوی از صفویه تا قاجاریه

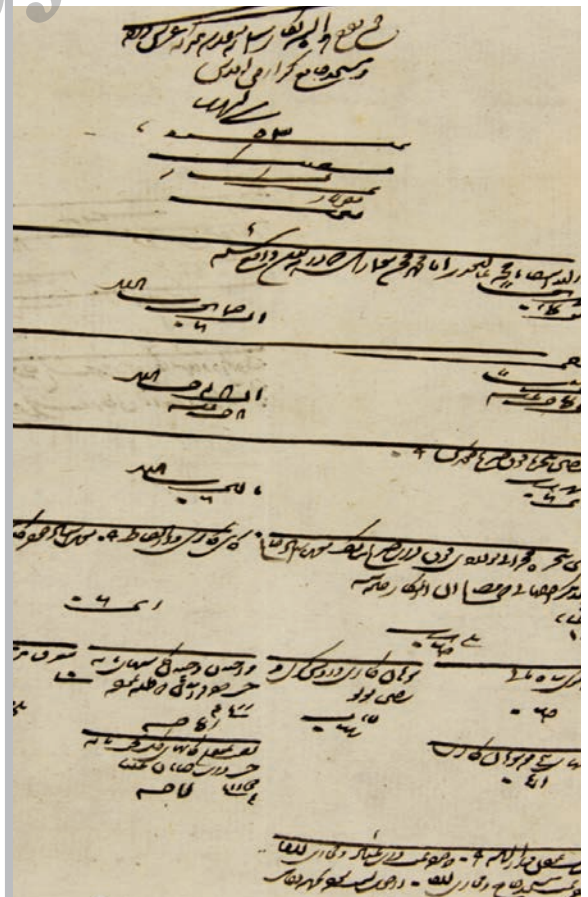
اعظم نظرکرده*

چکیده:

شکوه و معماری هر بنا به تزیین و آرایش آن بستگی دارد. هنرهای والای اسلامی به خصوص هنرهای تزیینی و کاربردی در احداث زیباترین بناهای مذهبی دارای ظرافت بسیاری است. این تزیینات که شامل آجرکاری، گچبری، کاشی کاری، منبت کاری، آینه کاری و طلاکاری است، در دوران مختلف تاریخی تغییرات زیادی یافته، اما هم چنان در اوج درخشش و زیبایی است. نمونه‌هایی از این تزیینات معماری که در نوع خود بی نظیر است، در حرم مطهر رضوی به وفور یافت می‌شود. کاشی کاری از جمله این تزیینات بی نظیر است که در حرم مطهر رضوی حضرت رضا (علیه السلام) خودنمایی ویژه‌ای می‌کند.

بررسی پیشینه تاریخی و تشکیلات اداری منظم آستان قدس درباره ساخت و تعمیر کاشی کاری‌های اماکن متبرکه رضوی از دوره صفویه تا قاجار (۹۰۷ - ۱۳۴۴ هـ.ق) با استفاده از اسناد ارزشمند موجود در آرشیو مجموعه مدیریت اسناد سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، اندیشه تدوین پژوهشی براساس اسناد را شکل داد. این اسناد که شامل ۹۳۰ سند مربوط به کاشی و واژه‌های مرتبط با آن مثل کاشی تراش، خشت کاشی، کاشی ساز، کاشی دوال، کاشی گل‌تخت و کاشی معرق است، مورد بررسی قرارگرفت و در قالب مقاله حاضر به پژوهشگران علاقه‌مند به این حوزه تقدیم می‌گردد.

کلید واژگان: کاشی کاری، اسناد، آستان قدس رضوی، معرق تراشی، کاشی گر، کاشی ساز.

* کارشناس نمایه سازی اسناد

nazarkardeh87@yahoo.com

مقدمه :

کاشی‌کاری بهترین و عالی‌ترین شیوه‌ای است که ایرانیان برای تزیین و آرایش ساختمان‌ها ابداع کردند و به‌حدی از این عنصر تزیین، در ابنیه مذهبی و شخصی ایران بعد از اسلام استفاده شده است که کمتر بنای رسمی را بدون آجرهای زیبای کاشی می‌توان مشاهده کرد. ترکیب کاشی‌های مختلف از جمله کاشی‌های معرق، اماکن مذهبی به‌خصوص صحن عتیق حرم امام رضا (علیه‌السلام) را به شاهکاری هنری تبدیل کرده است. در مجموعه اسناد آرشو مدیریت اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۹۳۰ سند درباره کاشی و کاشی‌کاری موجود است که ۲۸۲ مورد آن در مورد کاشی‌کاری، ۸۵ سند درباره کاشی‌تراش، ۵ مورد کاشی‌تراشی، ۱۶ سند خشت کاشی، ۶۳ مورد کاشی‌ساز، ۱ مورد کاشی دوال، ۳۶ سند کاشی‌گر، ۵ سند کاشی گل‌تخت، ۶ مورد کاشی معرق و ۵ مورد کاشی هفت‌رنگ است.

استفاده از کاشی در قسمت‌های مختلف حرم رضوی، در دوره صفویه، جزو مصالح برتر است. حتی دور گنبد مطهر و ساقه گنبد نیز زمانی از کاشی استفاده شده و نوع کاشی استفاده شده نیز عمدتاً کاشی نره و معرق است (سازمان کتابخانه‌ها، سند ۳۲۶۴۰/۱). هنر کاشی‌کاری قبل از شاه عباس صفوی برای مدتی کوتاه، پیشرفت و تکامل نداشت، ولی از زمان وی تحرکی در این فن به‌وجود آمد. یکی از دلایل این مسأله، توجه خاص شاه عباس به پوشش مقبره‌های ائمه اطهار (علیهم‌السلام) و مساجد با کاشی‌های زیبا و هفت‌رنگ بوده است. کاشی‌کار که با کاشی‌های هفت‌رنگی، معرق و زیرلعابی، گوشه‌های قوسی‌شکل بین ایوان‌ها و یا طاق‌های رواق‌ها و ازاره‌های صحن‌ها را با خوش‌ذوقی هنرمندانه خود تزیین می‌کند و رنگ‌های آبی فیروزه‌ای، لاجوردی، سرخ تیره، زرد کدر و سیاه منگیزی را با عشق در هم می‌آمیزد و نقش بدیع می‌آفریند، بی‌شک هنرمندی قابل‌تحسین است (اسناد به شماره‌های ۱۲۵۹۷/۱، ۳۲۳۵۷/۴، ۳۵۹۷۲/۷، ۱۲۴۴۲/۷، ۳۵۶۷۹/۳، ۳۸۱۶۴/۱).

در دوره افشاریه استفاده از کاشی هم‌چنان متداول است اما غالب مصالح به‌کار برده شده، گچ در گچ‌کاری و گچ‌بری رواق‌هاست. بیشتر کاشی‌های به‌کار برده شده در عهد افشاریه در صحن‌ها توسط استادان اصفهانی به عمل می‌آمد (سند ۳۵۳۹۲/۵).

یکی از بیشترین کاشی‌های استفاده شده در این دوره، کاشی گل‌تخت است که در کشیک خانه خدام کار شده است (سند ۳۵۶۷۳/۳) (کشیک‌خانه در تشکیلات اداری آستان قدس در عصر صفوی، محل تجمع و رسیدگی به امور مربوط به هرکشیک و محل انجام وظیفه و تعویض کشیک‌ها در حرم رضوی بوده است).

در دوره قاجاریه عمده انجام تعمیرات علاوه بر کاشی‌کاری، گچ‌کاری و گچ‌بری، آینه‌کاری نیز هست که در مکان‌های مختلف از جمله رواق‌های حرم مطهر به‌کار رفته است (سند ۲۲۸۴۶/۳). اما نوع کاشی استفاده شده در دوره قاجاریه کمی متفاوت است؛ یکی از انواع این کاشی‌ها، کاشی فیروزه است که در گنبد اللهوردیخان کار شده است (سند ۲۲۸۹۰/۲).

در دوره قاجاریه تعمیرات گلدسته‌ها منحصر به کاشی‌تراشی و کاشی‌کاری پایین مناره‌ها می‌شود که عمدتاً توسط کربلایی صادق دربان باشی، که ناظر تعمیرات حرم نیز بوده، انجام گرفته است. یکی از تعمیرات به تاریخ جمادی الاول سال ۱۲۵۴ هـ.ق است که کاشی‌کاری مناره جنب ایوان طلای نادری، ۵ تومان و ۴۲۸۰ دینار هزینه در برداشته است (سند ۱۲۴۴۲/۷).

صحن آزادی (نو) به دستور فتحعلی شاه قاجار و در زمان تولیت میرزا موسی خان فراهانی ساخته شد. کاشی‌کاری آن در زمان سلطنت محمدشاه قاجار و به شیوه صحن انقلاب انجام گرفت. طلاکاری صحن آزادی از دوره حاج علی‌اکبر خان قوام الملک شیرازی، پسر حاج ابراهیم کلانتر (اعتماد الدوله) و متولی باشی آستان قدس رضوی آغاز شد و در زمان میرزا محمدحسین بن میرزا فضل‌ا... عضد الملک حسینی به پایان رسید. ساخت ایوان صحن جدید به تاریخ شوال المکرم ۱۲۵۷ هـ.ق با هزینه ۵۳ تومان و ۵۴۵ دینار آغاز شده است (سند ۳۸۲۲۴/۱۰). از شواهد امر پیداست در رجب سال ۱۲۵۹ هـ.ق ساخت این ایوان به پایان رسیده که تعمیر سمت پایین پای مبارک به کربلایی محمدصادق دربان باشی سپرده شده است (سند ۳۸۵۴۵/۸). مخارج کاشی‌کاری این صحن توسط کربلایی حسن هراتی و عبدالمؤمن حسینی، مشرف تعمیرات، در سال ۱۲۶۳ هـ.ق به مبلغ ۲۵ تومان و ۵۰۰۹۲ دینار تأیید و تحویل کاشی‌کاران شده است (سند ۱۲۵۹۷/۱) و در سال ۱۲۷۰ هـ.ق هزینه‌های تعمیرات کاشی‌کاری ایوان این صحن به آقا اسماعیل معمارباشی تحویل شده است (سند ۱۲۶۴۲/۱). ساختن سردر جهت این صحن به سال ۱۲۸۷ هـ.ق صورت گرفته که مقدار گچ کاربردی در آن ۱۶۰۰ خروار بوده است (سند ۱۴۴۵۷/۷).

در دوره قاجاریه نیز تعمیرات زیادی در رواق دارالسیاده به صورت کلی و جزئی صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به کاشی‌کاری این رواق به دست استاد محمدتقی کاشی‌پز در رمضان سال ۱۲۶۰ هـ.ق اشاره کرد که علاوه بر مرمت کاشی‌کاری‌های آن، کتیبه‌های رواق مزبور نیز تعمیر شده است (سند ۳۸۵۴۵/۳). تمام صحن مسجد گوهرشاد پوشیده از کاشی معرق است که در جایی با آجر و در جای دیگر با سنگ و آجر آمیخته شده است. در بعضی کتیبه‌ها از کاشی استفاده شده که مهارت هنرمندان را نشان می‌دهد. گنبد

۱- این کاشی در گذشته از کاشی‌گلی ساخته می‌شده ولی اکنون از کاشی جسمی استفاده می‌شود و بیشتر به پوشش گنبدها اختصاص دارد. هم‌چنین در مورد پوشش سطوحی که به صورت کار بنایی یا معقلی و گلچینی مورد نظر باشد از این نوع کاشی استفاده می‌شود. قطر کاشی نره ۵، عرض آن ۵ تا ۶ سانتی‌متر و طول آن سه برابر عرض آن است. یک دوم کاشی نره را «گلوک»، دو سوم آن را «دوقدی» و تمام آن را - در صورت به‌کار بردن در کار گلچینی - «سه‌قدی» گویند.

ارزش‌های اطلاعاتی اسناد:

دفاتر «اوارجه»^۲ و «توجیهات» از جمله منابع ارزشمند درباره وضعیت و تشکیلات آستان قدس رضوی، در محدوده زمانی بین دوره شاه عباس اول صفوی تا اواخر دوره قاجار است. تنظیم این دفاتر به صورت سالانه و طبق تقویم هجری قمری و موافق سال‌های ترکی است. دوره و مجموعه کامل هر دفتر که بر روی فردآهای جداگانه تهیه می‌شده، معرّف گردش مالی آستان قدس در طول یک سال شمسی است. دفتر توجیهات دارای دو بخش توجیهات و مقررات بوده است. در بخش توجیهات، تمامی هزینه‌های انجام شده، اعم از حقوق و مستمری کارکنان (وظیفه، مواجب و مرسوم) و هزینه‌های جاری (ابتیاع، اجرت، انعام و...) مطابق صیغه‌های برات‌نویسی به ترتیب حروف الفبا ثبت می‌شد. با مراجعه به این بخش می‌توان با مشاغل و مناصب آستان قدس، نام و تعداد کارکنان، موقعیت و مقام هر فرد با توجه به میزان حقوق دریافتی وی، نام بخش‌های مختلف آستانه و نوع و میزان هزینه‌های جاری آستان قدس آشنا شد، هم‌چنین چون در این اسناد، محلّ تأمین اعتبار هزینه‌ها نیز آمده از طریق آنها می‌توان به نام بسیاری از موقوفات آستان قدس و منابع درآمدی آن پی برد. در یکی از این دفاتر توجیهات آمده: در تاریخ ربیع الاول ۱۱۵۵ هـ قاشی‌کاری‌های رواق توحیدخانه به علت شکستگی و کهنگی، احتیاج به تعویض و تعمیر پیدا می‌کند که توسط استاد محمدجعفر قاشی‌تراش، قاشی‌های آن مرمت می‌شود (سند ۳۵۹۷۲/۷). هم‌چنین در ربیع‌الاول ۱۱۶۰ هـ نقاشی و تعمیر کتیبه‌های این رواق به مبلغ ۱۵۵ ندری و ۱۰۰ دینار توسط اسماعیل بیک نقاش به طرز زیبایی انجام گرفته است (سند ۳۷۱۱۲/۲).

از دیگر اسناد قابل‌توجه در تعمیرات، «استیفانامچه‌ها» هستند. استیفانامچه قرارداد تعمیر و یا ساخت و ساز در اماکن متبرکّه رضوی بود که بین معماران خارج از آستان قدس با امانی تعمیرات تنظیم می‌شد و معمولاً به‌صورت مقاطعه‌کاری انجام می‌گرفت. بیشتر این استیفانامچه‌ها در دوره افشاریه تنظیم شده است. از جمله، استیفانامچه‌های مربوط به تعمیرات قاشی‌کاری صحن عتیق که حتماً باید به مهر استاد صالح معمارباشی می‌رسید و اجرت نصب قاشی‌های صحن عتیق به مبلغ ۱۲۹ تومان و ۱۸۶۶ دینار و با کمک استاد علینقی معمار بوده است، این تعمیرات در دوره قاجار به دست ملا محمدتقی اصفهانی و کربلایی حسن درسال ۱۲۵۹ هـ دوباره انجام گرفته که اجرت آن ۸۲ تومان و ۲۰۰ دینار بوده است (سند ۳۸۵۴۵/۲).

تعمیرات قاشی‌کاری صحن عتیق طی استیفانامچه‌ای به سال ۱۱۴۸ هـ به استاد صالح معمارباشی واگذار شده و او نیز استاد محمدجعفر قاشی‌تراش را مأمور این کار

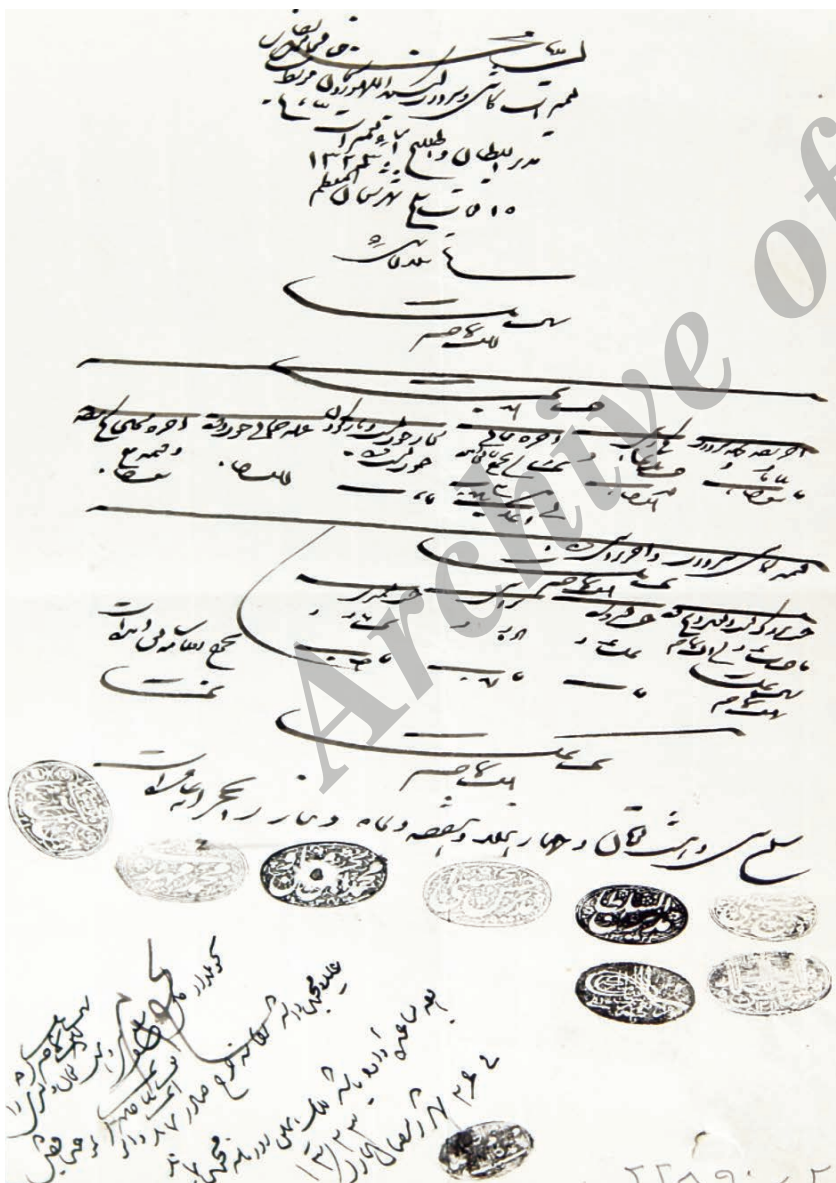
مسجد با قاشی نرّه فیروزه‌ای رنگ کار شده است. ختایی، طرح ساقه گل و نموداری از شاخه درخت یا بوته یا گل و برگ و غنچه است، همان‌طور که اسلیمی، نموداری از طرح درخت تجرید یافته است. نقوش گیاهی مسجد گوهرشاد آمیخته به طرح‌های ختایی و اسلیمی است که دو اصل مهم زیباشناسی یعنی هماهنگی و تضاد را یکجا آورده و شاهکار هنری زیبایی را آفریده است. درمسجد گوهرشاد بیشترین تزیینات با قاشی‌های هفت‌رنگ و معرّق دیده می‌شود. تزیینات قاشی‌کاری لاجوردی گنبد، انسان را رو به ملکوت برده و لذت پرواز را القا می‌کند (سند ۶۳۸۱۷/۴).

(سند شماره ۱۲۶۴۲/۱)

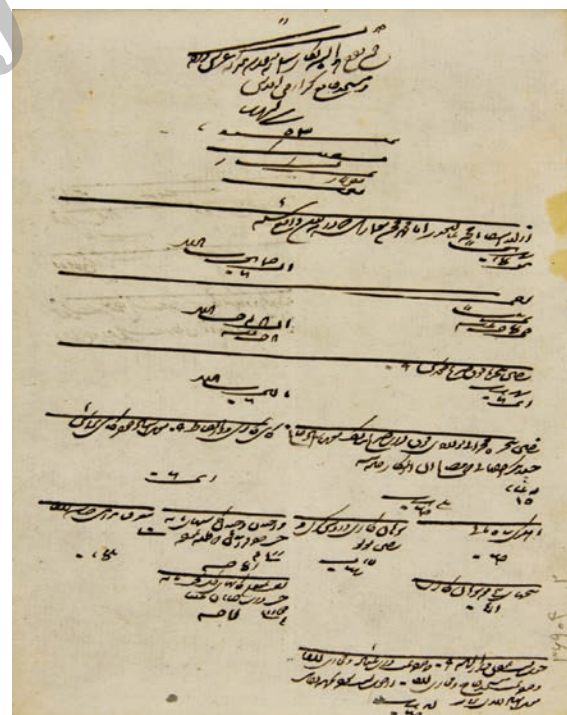
۲. دفتر حسابی که حساب‌های پراکنده دیوانی را در آن بنویسند (لغتنامه دهخدا)
 ۳. فرد نوعی از سند است که هزینه‌های مربوط به یک مکان خاص تنها در یک برگ سند لحاظ می‌شود.

انجام تعمیرات و کاشی‌کاری‌های حرم، در قالب روزنامه‌های تعمیرات که به مهر و امضای متولی‌باشی آستان قدس، ضابط کل اسناد، مستوفی، سررشته‌دارکل، ناظرکل، نایب‌التولیه و معمارباشی می‌رسیده، میسر بوده است. مانند تعمیر کاشی‌کاری‌های سردرب گنبد الله‌وردیخان به مبلغ ۹۵ تومان و ۲۱۰۰ دینار (سند ۲۲۸۹۰/۲) در رجب المرجب ۱۳۲۳ هـ ق و تعمیر کاشی‌های ازاره مسجد ریاض (مسجد زنانه) و دارالسیاده مبارکه در سال ۱۳۲۳ هـ ق، به مبلغ ۲۴ تومان و ۷۷۵۰۰ دینار.

(سند شماره ۲۲۸۹۰/۲)

کرده است (سند ۳۵۳۹۲/۵). نکته قابل توجه در این سند آن که خشت‌های کاشی به کار برده شده در این زمان در صحن عتیق توسط استادان اصفهانی از جمله استاد بدیع کاشی‌کار به صورت دستی عمل آمده است که تعداد این کاشی ۹۴ قالب بوده است. این تعمیرات در دوره قاجار نیز کمابیش ادامه پیدا می‌کند و کاشی‌کاری‌های آن در ذیقعه ۱۲۵۷ هـ ق از قرار روزنامهچه (دفتری که در آن کلیه محاسبات به صورت روزانه ثبت و نوشته می‌شود) به مهر حاجی میرزا عبدالوهاب به مبلغ ۵ تومان و ۵۷۶۰ دینار انجام شده است (سند ۳۸۲۲۴/۱۰). هم‌چنین در سال ۱۲۵۹ هـ ق ملا محمدتقی اصفهانی، کاشی‌کار زبردست اصفهانی، برای تعمیرات این صحن به مشهد فرا خوانده شده و این کار را به زیبایی تا سال ۱۲۶۰ هـ ق، با همکاری کاشی‌کاران مشهدی انجام داده است (سند ۳۸۵۴۵/۲). کاشی‌کاری رواق دارالحفاظ در سال ۱۱۵۴ هـ ق مورد مرمت قرار گرفته و استاد محمدجعفر کاشی‌تراش این مهم را بر عهده گرفته است (سند ۳۶۹۰۴/۲).

نکته قابل توجه این‌که به علت نبود موقوفه‌ای مستقل برای تأمین هزینه‌های تعمیرات حرم مطهر و اماکن متبرکه، پرداخت هزینه‌های مربوط به تعمیرات حرم از محل تنخواه برخی مستغلات و یا اجاره‌بهای دکاکین موقوفه انجام گرفته است.

انواع کاشی‌های نام برده شده در اسناد مثل خشت کاشی و خشت کاشی فیروزه در قالب‌های کوچک و بزرگ (۲۲۸۹۰/۲) و کاشی سنگیه و کاشی نره عمدتاً در تعمیرگنبد منوره به کار برده شده است (سند ۳۲۶۴۰/۱) اما معرّق تراشی یکی از پرزحمت‌ترین و هنرمندانه‌ترین انواع کاشی‌کاری است (سند ۳۷۰۵۲/۲۳). در مجموعه حرم مطهر رضوی که بیشتر کاشی‌کاری‌های آن از نوع معرّق تراشی است، این هنر به سبک بسیار زیبایی پیاده شده است (سند ۳۶۹۰۴/۲). نقاشی‌های زیبای رواق‌های دارالحفاظ (سند ۳۵۱۱۸/۶)، دارالسیاده (سند ۳۷۰۲۹/۸) و دارالسعاده (سند ۴۲۶۶۲/۱) و سایر قسمت‌های اماکن نزدیک به روضه منوره حضرت رضا (علیه‌السلام) به خصوص طاق بالا سر مبارک (سند ۳۸۱۲۳/۳) و شاهکارهای طرح‌های خطایی، اسلیمی و ترنج‌های ایوان‌ها و شمشه‌های شجره مسجد بالا سر مبارک به دستان هنرمند استادان نقاش سپرده شده است؛ نقش‌های ظریف و طرح‌های منقش و سبک‌های استادانه‌ای که عطر معرفت و معنویت را در فضای حرم می‌پراکند (سند ۳۷۰۱۲/۳). در دفتر توجیحات و مقررات به شماره (۳ و ۳۲۶۲۹/۶) به مشهدی استاد نوروز بن استاد محمدحسین کاشی‌تراش به جهت امور مختلف آستان قدس از جمله تعمیرات در سال ۱۰۵۳ هـ.ق موجب پرداخت شده است. در سندی به سال ۱۳۰۶ هـ.ق که مخارج تعمیرات گنبد و اطراف گنبد سقاخانه و حرم به تأیید امین کل آستانه میرزا ابوالقاسم بن سید ابوالحسن خان موسوی برآورد شده، نام کاشی نره هفت‌رنگ، کاشی نره فیروزه، کاشی چهاررنگ و کاشی‌پز آستانه که بابت کاشی‌های حرم انعام دریافت کرده، آمده است (سند ۱۳۰۴۰/۲۶). فقط در دوره افشاریه نشانه‌هایی از کاشی گل‌تخت در اسناد آستان قدس وجود دارد و در دوره‌های بعد نامی از این کاشی نیست (کاشی گل‌تخت و کاشی هفت‌رنگ در سال ۱۱۵۸ هـ.ق در سند ۳۵۶۷۹/۳) کاشی معرّق نیز در ۶ مورد آمده است؛ از جمله در روزنامه‌های تعمیرات و برات‌های پرداخت موجب کارکنان تعمیرات بابت تعمیر مسجد بالاسر مبارک، مسجد ریاض (مسجد زنانه) و صفة شاه طهماسب در صحن عتیق به سال ۱۳۱۳ هـ.ق در سند ۱۳۱۵۴/۹ و سال ۱۳۰۵ هـ.ق در سند ۶۳۸۱۷/۴.

نظم موجود در اسناد تعمیرات از سربرگ سند که روزنامه‌چیز است یا دفتر توجیحات و مقررات و یا استیفانامچه با تاریخ روز و ماه و سال قمری و ترکی توأمان، این که کار به چه کسانی سپرده شده، به تأیید چه کسانی رسیده و اجرت مشخص هرکس و مصالح به کار برده شده در انجام این امر، نشان دهنده دقت نظر امنای آستانه متبرکه عرش درجه در کلیه امور مربوط به این مکان ملکوتی است.

مطابق اسناد دوره قاجار، کارکنان تعمیرات شامل

رییس، معاون، امین، مباشر، مشیر، مدیر، مشرف، ناظر و ناظم تعمیرات بوده است. علاوه بر این گروه متنوعی شامل کارگران ساده تا استادان و صاحبان هنر مثل معمارباشی، معمار، بنا، کاشی‌کار، گچ‌کار، آینه‌کار، نقاش و... کارهای ساختمان حرم را انجام می‌داده‌اند (سازمان کتابخانه‌ها... اسناد ۱۷۵۱۱، ۱۹۳۴۹ و ۲۲۸۹۰).

شخصی که وظیفه طراحی کاشی و آماده سازی طرح برای انجام کار را به عهده دارد، یکی از صاحبان مشاغل کاربردی و مهم در مجموعه حرم رضوی است که در اسناد از وی نام برده شده است (سند ۳۲۸۸۸/۴).

پرداخت اجرت به مشاغل گوناگون دخیل در امر تعمیرات، ساخت و نصب کاشی صورت گرفته است؛ مانند پرداخت اجرت به استاد نوروز کاشی‌تراش در سال ۱۰۵۳ هـ.ق به مبلغ ۹۹۰۰ دینار رایج عراقی و یا استاد تقی کاشی‌پز در سال ۱۲۵۹ هـ.ق به مبلغ ۱۴ تومان و ۵۹۰ دینار (سند ۳۲۶۲۹/۵)

در زمینه شغل کاشی‌تراشی ۸۵ سند موجود است؛ به طور مثال در سند ۳۱۷۸۲/۳۲ استاد نوروز کاشی‌تراش و استاد جمشید کاشی‌تراش در سال ۱۰۳۷ هـ.ق از بابت موقوفات، وجوهی دریافت کرده‌اند.

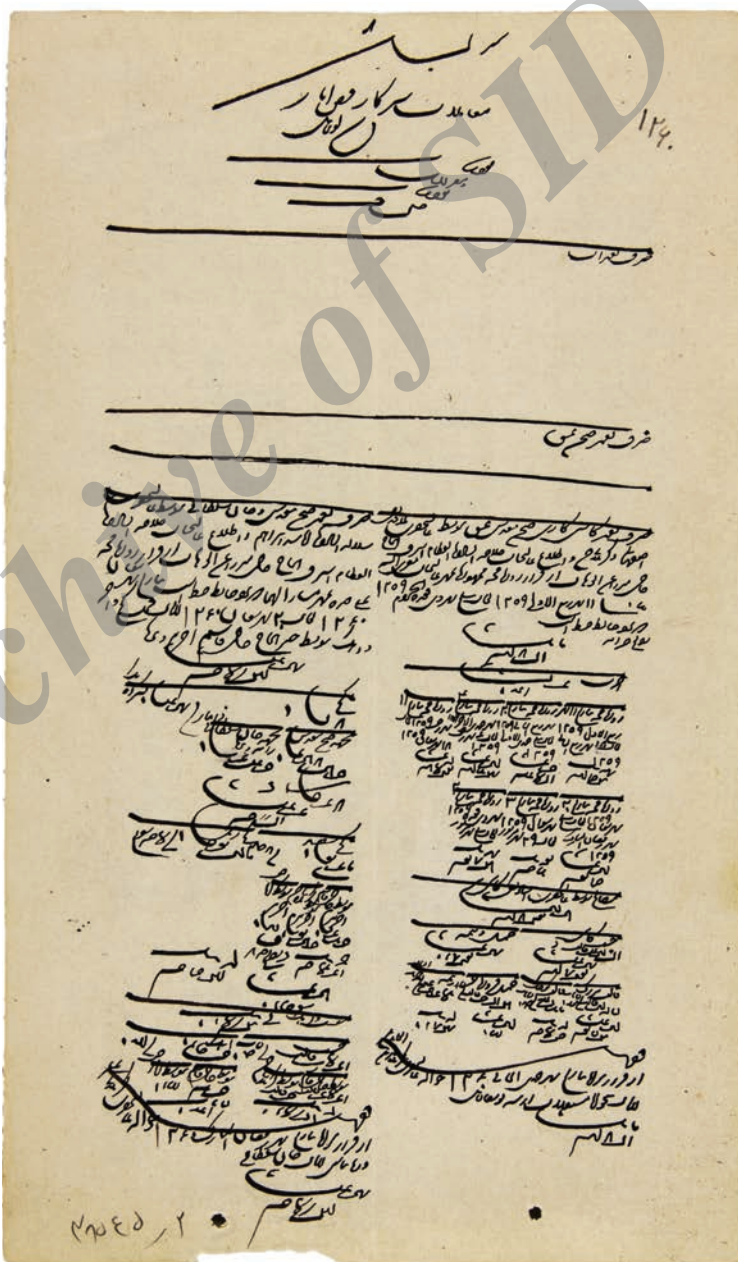
در مورد شغل کاشی‌سازی ۶۳ مورد سند وجود دارد که از جمله در سند ۱۲۸۸۸/۱ از محمدعلی کاشی‌ساز

(سند شماره ۳۲۶۲۹/۶)

بابت کاشی‌کاری‌های صحنین در سال ۱۲۹۸ هـ.ق و در سند ۱۹۷۶/۱ از عبدالکریم بن محمد، کاشی‌ساز و فراش کشیک چهارم یاد شده است. در زمینه شغل معرق‌تراشی اسنادی همچون سند ۳۵۷۱۷/۴ در سال ۱۱۵۸ هـ.ق و سند ۳۶۸۵۵/۹ از معرق‌تراش، استاد جعفر کاشی‌تراش و استاد ابراهیم روشنگر در سال ۱۱۵۵ هـ.ق موجود است. هم‌چنین در زمینه شغل کاشی‌گری ۳۶ مورد سند از دوره صفویه تا قاجاریه موجود است؛ از جمله دریافت

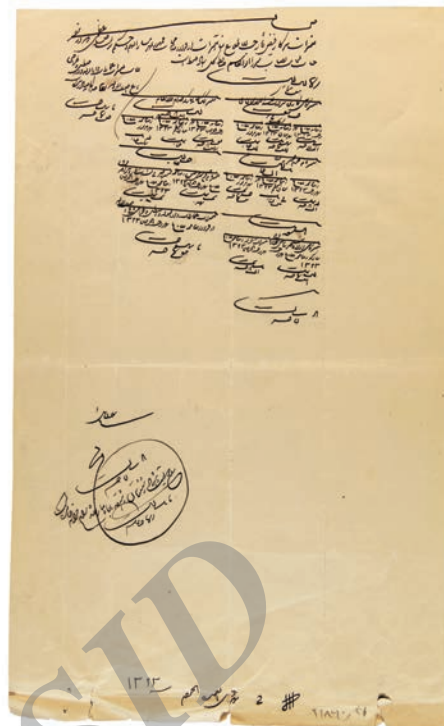
وجوهات نقدی و جنسی از موقوفات بالاخیابان من جمله دکان کاشی‌گری در سال ۱۰۹۴ هـ.ق در سند ۳۲۶۸۲/۶ و نیز پرداخت مواجب به کارکنان آستان قدس از جمله کاشی‌گر آستانه در سند ۳۸۱۳۴/۲. در مورد کاشی دوال یک مورد مربوط به سال ۱۳۱۵ هـ.ق به جهت حوض خانه باغ دارالتولیه (باغ آصف الدوله) طی روزنامه‌چند تعمیرات به مهر ملا محمد مهدی امین تعمیرات در سند ۱۳۱۷۴/۷ موجود است.

(سند شماره ۳/۳۸۵۴۵)

هو
سر رشته
معاملات سرکار فیض
آثار سنه لویی ٹیل
توجیهات
و مقررات
توجیهات
صرف

صرف تعمیرات			
صرف تعمیر صحن عتیق			
صرف تعمیر صحن مقدس و خان سلطانی به توسط عالی حضرت سلالة الساده آقا سید ابراهیم و اطلاع عالی جناب خلاصة الساده العظام اشرف الحاج حاجی میرزا عبدالوهاب از قرار روزنامهچه علی حده به مهر مشارالیهها که نزد ضابط ضبط است به تاریخ شهر شعبان ۱۲۶۰ لغایت ۲۰ شهر شعبان ۱۲۶۰ از بابت قیمت گچ و آجر و آهک به توسط خیر الحاج حاجی قاسم آجر پز و غیره		صرف تعمیر کاشی کاری صحن مقدس عتیق به توسط عالی حضرت ملا محمد تقی اصفهانی و کربلایی حسن و اطلاع عالی جناب خلاصة الساده العظام اشرف الحاج حاجی میرزا عبدالوهاب از قرار روزنامهچه مهوره به مهر عالی جناب معزی الیه به تاریخ ۱۱ شهر ربیع الاولی ۱۲۵۹ لغایت سلخ شهر ذی قعدة الحرام ۱۲۵۹ که نزد ضابط ضبط است.	
۲۸ تومان و ۴۴۵۰ دینار		۱۳۰ تومان و ۱۲۴۰ دینار	
گچ ۲۸۰ خروار		۸۲ تومان و ۲۰۰۰ دینار	
به جهت خان سلطانی فی ۲۸ خروار کسر ده یک رانبه و غیره		روزنامهچه به تاریخ ۱۱ شهر ربیع الاول ۱۲۵۹ لغایت ۱۸ شهر ربیع الثانی ۱۲۵۹	
۱۶ خروار و ۲۵ من		روزنامهچه به تاریخ ۲۰ شهر ربیع الثانی ۱۲۵۹ لغایت ۲۹ شهر مزبور	
۱۷ خروار و ۲۱۷ من		روزنامهچه به تاریخ ۲ شهر شوال ۱۲۵۹ لغایت ۳ شهر مزبور	
۲۲ تومان و ۱۰۵۰ دینار		۱۱ تومان و ۹۷۷۰ دینار	
گچ سفید		روزنامهچه به تاریخ ۲۰ شهر شعبان ۱۲۵۹ لغایت ۲۹ شهر رمضان المبارک ۱۲۵۹	
گچ رسمی		روزنامهچه به تاریخ ۲۰ شهر شعبان ۱۲۵۹ لغایت ۲۹ شهر رمضان المبارک ۱۲۵۹	
۱۹۲ خروار و ۶۰ من		۱۹ تومان و ۸۵۰ دینار	
کر بلا یسی به توسط حاجی قاسم آجر پز		۴۷ تومان و ۹۲۴۰ دینار	
آقا رجب آجر پز		حمیل و نیمه (؟)	
۴۰ خروار و ۵۰ من		مصلح به توسط عالی حضرت استاد تقی کاشی پز	
۶۹ خروار و ۷۵ من		خشت کاشی	
۲۹۵۰ دینار		۱۰۲۴ قالب	
۴ تومان و ۴۵۵۰ دینار		۱۸ تومان و ۹۶۰۰ دینار	
۶ تومان و ۶۴۰۰ دینار		۲۸ تومان و ۹۶۴۰ دینار	
آهک		قالب بزرگ	
۵ خروار و ۵۰ من فی ۱۰۰۰ دینار		قالب کوچک	
به توسط حاجی قاسم حسن		حمیل فیروزه و غیره	
۳۵ خروار		نیمه	
۳ خروار		۶۷۱۰ عدد فی ۵۰۰۰ دینار	
دو تومان و ۲۰۰۰ دینار		۷۰۵۰ قالب فی ۸۰۰ دینار	
		۱۸۳ عدد فی ۲ تومان و ۵۰۰۰ دینار	
		۸۴۱ قالب فی ۸۰۰ دینار	
		۴ تومان و ۵۷۵۰ دینار	
		۲۴ تومان و ۶۸۹۰ دینار	
		۴ تومان و ۱۰۰۰ دینار	
		۱۴ تومان و ۸۶۰۰ دینار	
وجـــــوه		وجـــــوه	
از قرار برات به تاریخ شهر رمضان المبارک ۱۲۶۰ حواله عالی حضرت کربلایی علی دربان باشی از بابت خان سلطانی		از قرار برات به تاریخ شهر جمادی الثانی ۱۲۶۰ حواله عالی حضرت کربلایی زین العابدین از بابت تنخواه مستغلات از سنه توشقان ٹیل	
۲۸ تومان و ۴۴۵۰ دینار		۲۳۰ تومان و ۱۲۴۰ دینار	

سند شماره ۲۲۸۹۰/۴۱

صرف

تعمیرات سرکار فیض آثار حسب الاطلاع اماناء تعمیرات از قرار روزنامجات ممهور به مهر مشارالیه و حکم تولیت جلیله عظمی که در نزد جناب فخامت نصاب میرزا ابوالقاسم ضابط کل اسناد ضبط است.

۴۴۴ تومان و ۶۶۰۰ دینار

از بابت تعمیرات عمارات دارالتولیه و اصطبل و طراحی باغ آصف الدوله برات جداگانه صادر شده است.

۱۵۸ تومان و ۵۷۵۰ دینار

تعمیر کاشی کاری سردرب گنبد اللهوردیخان			تعمیر کشیک خانه مبارکه خدام والا مقام		
۹۵ تومان و ۲۱۰۰ دینار			۶۴ تومان و ۷۲۵۰ دینار		
روزنامهچه به تاریخ شهر رجب ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر شعبان ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر مزبور	روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر شعبان المعظم ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر مزبور
۳۶ تومان و ۲۸۵۰ دینار	۳۸ تومان و ۴۷۵۰ دینار	۲۰ تومان و ۴۵۰۰ دینار	۳۹ تومان و ۸۲۵۰ دینار	۲۰ تومان و ۵۰۰ دینار	۴ تومان و ۸۵۰۰ دینار
تعمیر بام حرم محترم و غیره			۴۵ تومان و ۱۰۰۰ دینار		
۴۳ تومان و ۱۵۰۰ دینار			تعمیر بام صحن مقدس عتیق		
روزنامهچه به تاریخ شهر رجب ۱۳۲۳			روزنامهچه به تاریخ شهر رجب فوق روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳		
۲۱ تومان و ۱۲۵۰ دینار	۶ تومان و ۳۵۰۰ دینار	۱۵ تومان و ۶۷۵۰ دینار	۲۲ تومان و ۸۰۰۰ دینار	۲۲ تومان و ۳۰۰۰ دینار	
تعمیرات عمارات دارالتولیه و اصطبل و طراحی باغ آصف الدوله از قرار روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳			تعمیرات عمارات دارالتولیه و اصطبل و طراحی باغ آصف الدوله از قرار روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳		
۳۷ تومان و ۹۰۰۰ دینار			۱۵۸ تومان و ۵۷۵۰ دینار		
تعمیر کاشی ازاره مسجد ریاض و دارالسیاره مبارکه روزنامهچه به تاریخ شهر رجب ۱۳۲۳		تعمیرات متفرقه روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳			
۲۴ تومان و ۷۷۵۰ دینار		۱۳ تومان و ۱۲۵۰ دینار			

سنه ۱۳۱۶

۲۸۶ تومان و ۸۵۰ دینار

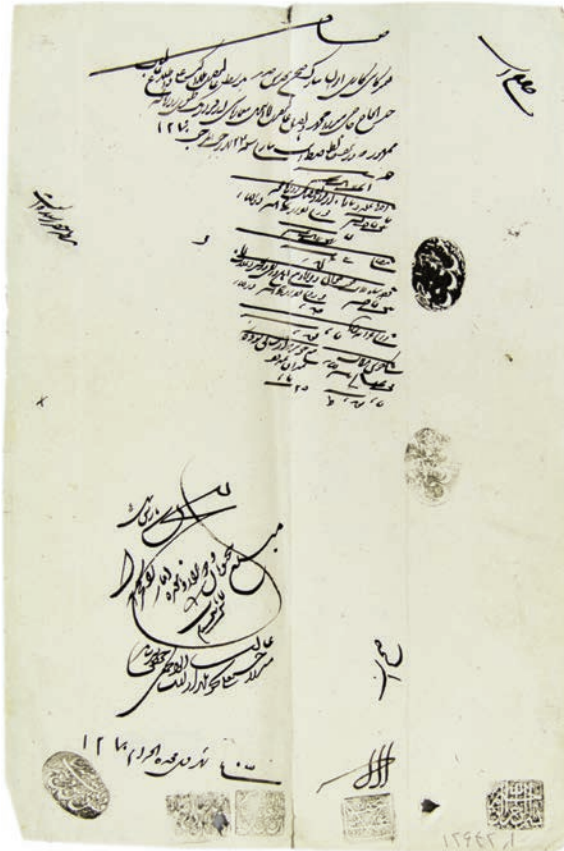
۲۸۶ تومان و ۸۵۰ دینار

مبلغ دویست و هشتاد و شش تومان و هشتصد و پنجاه دینار نقد رایج خزانه عامره است

[نصف: ۱۴۳ تومان و ۴۲۵ دینار [روی متن]: به خرج آمد

تحریراً فی شهر ذی القعدة الحرام سنه ۱۳۲۳ [ادامه پشت سند: سجع مهر بیضی شکل:] اعتماد التولیه ۱۳۱۶

سند شماره ۱۲۶۴۲ ص ۱ و ۲
صرف

تعمیر کاشی کاری ایوان مبارک صحن مقدس جدید به
توسط عالی حضرت ملاکبر علی و اطلاع عالی جناب
خیرالحاج حاجی میرزا محمد و تصدیق عالی حضرت
آقا اسماعیل معمارباشی از قرار یک طغری روزنامه
ممههور که در نزد ضابط ضبط است به تاریخ شنبه ۲۴
شهر رجب المرجب ۱۲۷۰

پنج تومان و دو هزار و ۱۷ دینار

اجرت عمله و بنا و غیره از قرار تفصیل روزنامه
یک تومان و سه هزار و هشتصد و هشتاد و پنج دینار

یک تومان و ۸۰۱۷ دینار

مصالح

۳ تومان و چهار هزار دینار

وجه [سیاه] از بابت قیمت جوال و توبره میخ آهن و
زلفی و زنجیر و علاقه

۳۸۵۰ دینار

رایج خزانه عامره

دو تومان و نه هزار دینار

گچ خوش ملات

۲۹ خروار فی هر خروار ۱۰۰۰ دینار

دو تومان و نه هزار دینار

سنة بارس نیل

مبلغ پنج تومان و دوازده هزار و هفده دینار رایج
خزانه است. [نصف]: ۲ تومان و ۶۰۰۸ دینار صح

عالی شأن میرزا حسینعلی تحویلدار از بابت ابواب
جمعی خود برساند تحریراً فی لتاریخ شهر ذی قعدة
الحرام ۱۲۷۰

[سجع مهر مستطیل شکل]: - بسم الله الرحمن الرحيم؟

[سجع مهر مربع شکل]: - یا موسی لا تخف ۱۲۶۸

[سجع مهر مربع شکل]: - ابوالقاسم بن زین العابدین؟

فی رایج به قرار ۷۷۰ دینار در هزار

فی رایج به قرار ۷۷۰ دینار در هزار

۵۰۰۰ دینار

میخ جوش که از سابق بوده

به میزان عددی

۲۵ سیر

[سجع مهر مستطیل شکل]:

الراجی محمدصادق الرضوی ۱۲۶۸

[سجع مهر مستطیل شکل]: - ذلک فضل الله یؤتیه

من یشاء والله واسع علیم ۱۲۷۰

[حاشیه سمت راست سند]: [سجع مهر بیضی شکل]:

- عبده محمدمهدی الحسینی؟

[سجع مهر بیضی شکل]: - عبده الراجی

احمد الحسینی؟

[سند]: صحیح است.

[حاشیه سمت چپ سند]: صحیح است.

به نظر حقیر رسیده است.

[پشت سند]:

ثبت سررشته استیفاء شد

ثبت سررشته دار شد

ثبت سررشته وزارت شد. سرکار

ثبت سررشته داران شد. ثبت سررشته نظارت شد.

ثبت سررشته سرکار تولیت عظمی شد

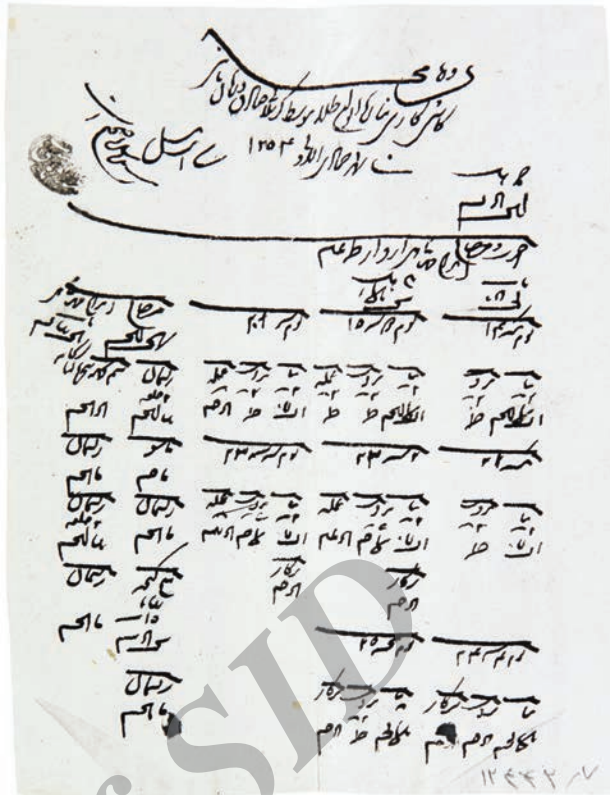
[تحویلی؟]

ثبت ضابط شد.

ثبت سررشته دفتر نائب التولیه عظمی شد.

ثبت شد.

صح

سند شماره ۱۲۴۴۲/۷
روزنامه چه
کاشی کاری مناره ایوان طلا به توسط کربلایی صادق دربان باشی
به تاریخ شهر جمادی الاولی ۱۲۵۴
سنه ایت تیل

۵ تومان و ۴۲۸۰ دینار									
اجرت و مصالح رایج محمد شاهی از قرار ۵۲۰ دینار					۳ تومان و ۶۹۰۰ دینار				
۱ تومان و ۹۲۰۰ دینار									
یوم یکشنبه ۱۴		یوم دوشنبه ۱۵			یوم سه شنبه ۲۰			رایج محمد شاهی	
بنا	بردست	بنا	بردست	بنا	بردست	عمله	مصالح	رایج محمد شاهی	
۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۸۰۴۰ دینار	۱ تومان و ۷۳۸۰ دینار	
							۲ حلقه	سیم به جهت پنجره کتابخانه	
۱۷۴۰ دینار	۵۰۰ دینار	۱۷۴۰ دینار	۵۰۰ دینار	۱۸۰۰ دینار	۲۵۰ دینار	۳۴۷ دینار	۲۷۰ دینار		
یکشنبه ۲۱			دوشنبه ۲۲			یوم سه شنبه ۲۳			ریسمان
بنا	بردست	بنا	بردست	بنا	بردست	عمله	ماشر		
۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۳ نفر	۲ نفر	۳ نفر	۳ نفر	۱۵۰ دینار	۱۷۰ دینار	
۱۸۰۰ دینار	۵۰۰ دینار	۱۸۰۰ دینار	۷۵۰ دینار	۲۲۰ دینار	۷۵۰ دینار	۲۳۰ دینار	۱۷۰ دینار	۳۴۷ دینار	
							میخ گنجه	ریسمان	
							۱۵ سیر	۲۵۰ دینار	
							۶۲۶۰ دینار	۱۷۰ دینار	
یوم چهارشنبه ۲۴			یوم پنج شنبه ۲۵			ریسمان			
بنا	بردست	سرکار	بنا	بردست	سرکار	سرکار	۱۷۰ دینار		
			۱ نفر	۲ نفر					
۹۹۰ دینار	۲۵۰ دینار	۲۶۰ دینار	۹۹۰ دینار	۵۰۰ دینار	۲۵۰ دینار				

حاشیه سمت چپ بالای سند: رسید شده صحیح است سجع مهر عبدالوهاب حسینی
[بیضی شکل:]